

A KONZERVATÍV FORRADALOM FENOMENOLÓGIÁJA*

CSEJTEI DEZSŐ

Bár még nem ette meg a kutya a telet – ó, messze nem –, egy fecske már megérkezett hozzánk, itt van közöttünk. Könyv képében jött! Látni, hogy fekete a színe akár a fecskemadáré, s rajta a felirat oly fehér, mint a fecskefióka hasa. A feliratba foglalt cím így hangzik: *Konzervatív forradalom*, a szerzője pedig mindannyiunk jó ismerőse, barátja, Békés Márton.

Igen, első fecske. Mert itthon a „konzervatív forradalom” témaköréről jelentek meg már ugyan szórványosan cikkek, tanulmányok – 2009-ben publikált Spengler-monográfiánkban szerzőtársammal, Juhász Anikóval együtt mi is szenteltünk e témának egy fejezetet –, de tudomásom szerint magyar szerzőtől önálló monográfia még nem született e tárgykörben. Így a nevezett könyv nemcsak hogy első fecskének tekinthető e vonatkozásban, hanem egyúttal hézagpótló is. Ha pedig fecske, akkor illik fészket is biztosítani neki. Ezzel kapcsolatos mondandóm két részre oszlik; az első fele egy rövid elvi-módszertani levezetés, míg a második részben már ennek eredményeit próbálom alkalmazni a „konzervatív forradalom” jelenségére.

Nézzük akkor az első részt, pontokba szedve!

1. Az emberi élet *dolgok* közepette megy végbe, legyen szó akár fizikai tárgyakról, akár intézményekről, akár szellemi-lelki entitásokról (a „dolog” szót itt nem a német *Ding*, hanem a *Sache* értelmében használom).
2. A dolgok legtöbbször *nincsenek a helyükön*. Ezen azt értem, hogy kezdettől fogva bele vannak vetve az egymással sokszor homlokegyenest ellentétben álló *konceptiók, narratívák, ideológiák* örvényébe, melyek a dolgok pontos jelentését gyakran a kiismerhetetlenség eltorzítják.

3. Ezért a dolgokat *vissza kell vezetni* a számukra megfelelő, hiteles helyükre, egészen az *eredetükig* menően.
4. A vissza-vezetés latinul: *re-dukció*.
5. A redukciók műveleteinek művészi szintre emelt tudománya a *fenomenológia*.
6. A fenomenológiai redukciók segítségével leháthatjuk a dolgokról az időközben rájuk tapadt hamis felfogásokat, torz értelmezéseket, és eljuthatunk *magához a dologhoz* (*zu den Sachen selbst* – vissza a dolgokhoz!) – ez a fenomenológia híres jelszava.
7. Az így megtisztított és egészen az *eredetükig* visszavezetett dolgokat ezt követően már megfelelő, a természetükhöz illeszkedő *értelmezéstani-hermeneutikai* eljárásoknak vethetjük alá.

A következőkben – immár a második részben – a „konzervatív forradalom” jelenségére próbáljuk meg alkalmazni, *applikálni* az előző részben kifejtetteket!

1. A „konzervatív forradalom” jelensége – számos más dologhoz hasonlóan – szintén *nincs a helyén*, vagyis nincs a számára megfelelő helyen. A releváns szakirodalomban a legkülönbözőbb, egymásnak ellentmondó vélemények uralkodnak, s ezek – értsük meg jól – nem azért problematikusak, mert különböznek egymástól, hiszen egy és ugyanazon jelenséget sokféleképpen lehet szemlélni, hanem azért, mert legtöbbjük *megalapozatlan*. Nincsenek kellőképpen fundálva; eredetüket veszítve keringenek az ideológiák, a politika- vagy az eszmetörténet fiktív terében.
2. Ebből következően a konzervatív forradalom jelensége – legalábbis az első lépés vonatkozásában – *fenomenológiai redukcióra* szorul, egészen az

* A szöveg laudáló beszédként hangzott el a *Konzervatív forradalom* (Kommentár Alapítvány, Bp. 2023.) című kötet bemutatóján, a Magyar Nemzeti Múzeumban, 2024. január 23-án. (A szerk.)

- eredetig* menően vissza kell vezetni a maga saját-lagos lényegébe.
3. A visszavezetés folyamatához tartozik az, hogy az *eredet* meg kell különböztetni a *kezdet*től (német szavakat is társítva, megadva: az *Ursprung* lényegileg különbözik az *Anfang*tól). Utóbbi, vagyis a *kezd*et viszonylag könnyen elhelyezhető a történeti térben és időben. Ebben az értelemben a „konzervatív forradalom” az I. világháború után alakult ki Németországban mint sajátos mozgalom, eszmeirányzat, és ott egészen a nemzetiszocializmus hatalomra jutásáig létezett. Az *eredet* körülírása már jóval bonyolultabb. Megkockáztatható, hogy a „konzervatív forradalom” – *eredetét tekintve – létezett már jóval annak kezdete előtt.*
  4. Az eredetre történő visszavezetés műveletét nagyban megkönnyítheti, ha ennek során vezérfonalként egy olyan gondolkodóhoz fordulunk, aki mindenki másnál többet tett az itt felmerülő súlyos kérdések tisztázásáért és tisztánlátásunkért. Ez a gondolkodó pedig Martin Heidegger. Most nem tisztzem e gondolkodó – mert több volt, mint pusztán filozófus: gondolkodó volt – értékelése, de meg kell jegyezni, hogy mind ez ideig sem a nemzetközi, sem a hazai *konzervativizmus* nem végezte el e hatalmas, 102 kötetre rúgó életműre vonatkozó *kritikai számvetést* és az abban foglaltak *továbbgondolását*. Ez súlyos hiány, mondhatni nyomasztó fogyatékoság. Hiába tűzi a konzervatív jobboldal a zászlajára akár Carl Schmitt, akár Leo Strauss, akár Erik Voegelin vagy mások nevét, az említettek – bármekkora tehetségeknél is a maguk területén – a mélység és hermeneutikai szkoposz – azaz látótér – tekintetében messze alulmaradnak a messziki mesterhez képest. (És ez akkor is így van, ha az emberi karaktertulajdonságok tekintetében Heidegger egyáltalán nem példaadó.)
  5. Mindenek gyökere pedig – vagyis a redukciók során előálló végső *eredet* –, ahová eljuttat bennünket a heideggeri gondolkodás, nem más, mint a *Lét* (*Sein*) vagy ennek előzetese, az ipszilonnal írt *Lét* (*Seyn*). Fordítsuk ezt akár *lételnek*, úgy, ahogy Boros Gábor teszi, akár *öslétnek*, ahogyan ezt jómagam javasolnám.
  6. Megítélésem szerint amennyiben végre egyszer komolyan akarunk beszélni a „konzervatív forradalom” jelenségéről, és nemcsak úgy – sőt első sorban nem úgy – fogjuk fel, mint pusztán korjelenséget a 20. századi Németország történetében, hanem egyúttal úgy is, mint az *örök emberi magatartás* egyik mintaformáját, exemplumát, nos, akkor ezt a jelenséget is a *Lét*be, az őserendőségbe kell visszagyökereztetni. Ha nem ezt tesszük, akkor cikázhatunk ugyan szabadon a politikai filozófia vagy az eszmetörténet értelmezési terében, és alkothatunk tetszetős elméleteket is, ámde „magához a dologhoz”, azaz az őseredethez nem jutunk el.
  7. Mi is lenne ebben a megközelítésben a nem kortörténeti értelemben vett, hanem *emberi alapmagatartásnak* tekintett „konzervatív forradalom” a maga eredendőségében? Magam is bizonytalan vagyok, amikor a választ keresem, amelynek – ismét heideggeri értelemben – nemcsak helyesnek, de igaznak is kellene lennie. Így, nem kevés hezitálás után, azt az enumeratív választ tudnám adni, hogy a „konzervatív forradalom” nem más, mint 1) a *Létnek*, az *öslétnek* az emberen keresztül történő *energikus visszahajlása* önmagába, 2) valami eredeti értelemben vett *jóvá-tétel*, vagyis valamilyen korábbi *rontás* kiküszöbölése, 3) egyszóval *restitúció*. Heidegger minden bizonnyal nagyon nem örülne e kifejezésnek – merthogy eredetében latin –, amely egyszerre jelent *helyreállítást*, *helyretételt*, valamint *kár-pótlást*, *kár-térítést*, ami a *Létnek* jár, ami megilleti a *Létet* a tőle való korábbi indokolatlan, sőt hűtlen eltávolodás miatt, ennek okán. Ha a forradalom – a maga végső lényegét tekintve – nem más, mint *le-válás*, *el-szakadás* mindattól, ami örökül adott, vagyis *rontás*, *pusztítás* (soha ne feledjük Étienne Gilson szavait, aki szerint „a forradalmi hübrisz fő célpontja *maga a Lét*”, vagyis minden létszerű felszámolása), akkor a „konzervatív forradalom” éppenséggel nem szembeszegülés a forradalommal, nem leverése annak – ezt meghagyhatjuk az „ellenforradalomnak” –, hanem éppenséggel annak az alig jóvátehető *léknek*, *lyuknak* a befoldozása, amelyet a *Lét* testén a forradalom ütött.
  8. A fenti, talán túlságosan is elvont megközelítés konkretizálására, a részletek kimunkálására itt most nincs elegendő idő. Mindössze két egzisztenciálét érintek röviden – igen, egzisztenciálét, mert Heidegger nem kategóriákkal, hanem egzisztenciálékkal dolgozik –, az egyik az *örökség* (*Erbe*), a másik pedig az *illeszkedés* (*der Fug, fügen*).

Az első az örökség. Ahhoz, hogy értőn vessünk számot a „konzervatív forradalom” jelenségével, elkerülhetetlenül szükséges, hogy tisztában legyünk az *örökség* fogalmával, melyet ugyancsak reduktív eljárásoknak vetünk alá. Rövidre fogva a következőket állíthatjuk. Az örökség először is nem egyszerű tárgyi-dologi (vagy épp szellemi) természetű összesség, amit egy változatlan, megcsontosodott múlt ad tovább, hagyományoz ránk, hanem *először* is az emberi létezés korábbi *lehetőségeinek* tárháza. Vagyis az örökség is szerves része egy, az emberlétet átható és beburkoló *lehetőség-ontológiának*. Az örökségben rejlő lehetőségeket pedig mi, késői utódok mindig a mi saját *jövők*, saját lehetőségeink felől bontjuk ki. Ennélfogva az örökség, nem mint adott, hanem mint *teremtett* valóság, éppúgy függvénye a *jövőknek*, mint a *múlt*nak. Az örökséget mi teremtjük, mi hozzuk létre, mégpedig választás révén, a múlttal fuzionálva. Másodsor, azzal, hogy átadjuk magun-

kat a múltbéli lehetőségeknek, egyúttal annak a világnak is átadjuk magunkat, amelyből ama lehetőségek egykoron fakadtak. Harmadszor, azzal, hogy kapcsolatba lépünk azzal a világgal, amelyből a hajdaniak megértették a maguk egykor volt lehetőségeit, egyúttal valamilyen *dialógus*ba lépünk azokkal is, akik hajdanán ott léteztek. Végül pedig, negyedszer, azzal, hogy visszanyúlunk az örökség emberi értelemben vett eredet-lényegéhez, egyúttal a konzervatív forradalom eredet-lényegéhez is visszanyúlunk, mert hát **mi más lenne eredendően a konzervatív forradalom, mint – az örökségen keresztül – a múlthoz s a múltban rejlő lehetőségekhez a jövőn keresztül történő teremtő visszanyúlás?**

Zárójelben jegyezzük meg: az eddigiek alapján talán belátható, hogy a „mi lett volna, ha...?” kérdése nemhogy *nem* történetietlen kérdés, melyet a történészek zöme többnyire borzongva hárít el magától, hanem minden valódi történeti kérdésfeltevés kiindulópontja – már ha a történelmet egy kicsit is komolyan vesszük, és nem külsődleges adatok merő tárházának tekintjük.

A második, amit érintenünk kell, az az illeszkedés. Ez úgyszintén a „konzervatív forradalom” szívébe vezethet el bennünket. Most figyelmen kívül hagyjuk, hogy az illeszkedés – általános értelemben véve – a létezők, entitások olyan sajátja, mely *strukturákat* hoz létre (a nyelv például az illeszkedés egyik szép, konkrét példája), és jelen vonatkozásban

csak az emberre koncentrálunk. Nos, az illeszkedés épp azért lehet kiváltképp az ember sajátja, mert az *ezt megelőző* kifíccamodás, kizökkenés csakis az emberre jellemző. *Az ember a létezés legfőbb „ízületi ficama”*. De épp ezért csak ő képes (vagy lenne képes) a *visszailleszkedésre*. Az állat *alkalmazkodik*, csakis az ember *illeszkedik*. Ezért is jelenti ki Heidegger: „*A legnagyobb*, amivel az ember rendelkezik [...], a *cselekvés kata fűszin*, azaz általában a világ egész működésébe és sorsába való *illeszkedés*, az ehhez való igazodás.” Ha a metafizikai értelemben vett forradalom, mint már említettük, nem más, mint elszakadás, az ember Léthez kötődő köldökzsinórjának brutális eltéése, szétszakítása, akkor az általános értelemben vett „konzervatív forradalom” – a maga *eredete* szerint – pontosan ennek ellenkezője kellene hogy legyen: programszerű újrailleszkedés a Léthez, restitúció.

Zárszóként még egy gondolat: Békés Márton könyve a „konzervatív forradalomról” nem könnyű feladatra vállalkozott: ő ugyanis egy hallatlanul érdekes és lényegbevágó terület felé nem lezárta, hanem megnyitotta az ajtót. A kérdés iránt fogékony kutatóknak ezen az általa megnyitott ajtón kell, érdemes majd továbbmennük. S útjuk során csak egy valamire nem szabad hajlamosnak lenniük: a könnyed és mutatós, ámde felszínes megoldásokra. Ehhez az elmélyült munkához kívánok elegendő erőt, tehetséget és kitartó tevékenykedést! ■